

UOT 331.01

Elvin Vüqar oğlu ƏLİZADƏ
Azərbaycan Texniki Universitetinin “İqtisadiyyat və
statistika” kafedrasının dissertantı
e-mail: elvin.alizade@hotmail.com

RƏQƏMSAL İQTİSADI - TEXNOLOJİ MÜHİTDƏ SƏNAYE İSTEHSALININ RƏQABƏT QABİLİYYƏTİNİN YÜKSƏLDİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

Xülasə

Müasir sənaye istehsalının rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsində rəqəmsallaşma amilinin artan rolu müşahidə olunur. Sənaye istehsalının rəqabət qabiliyyətinin artırılması baxımından innovasiyalı rəqəmsal iqtisadi - texnoloji inkişaf problemləri xüsusi aktualıq kəsb edir.

Tədqiqatın məqsədi - iqtisadi - texnoloji rəqəmsal mühitdə sənaye müəssisəsinin rəqabət qabiliyyətinin və fəaliyyət səmərəliliyinin yüksəldilməsi imkanlarının aşkar edilməsi və onların reallaşdırılması istiqamətlərinin müəyyən edilməsidir.

Tədqiqatın metodologiyası - tədqiqat işində, əsasən müşahidə, təhlil və sintez, elmi abstraksiya və məntiqi ümumiləşdirmə üsullarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - əldə edilən nəticələr sənaye sahələrinin innovasiyalı rəqəmsal iqtisadi - texnoloji inkişafı mühitində istehsal subyektinin rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi tədbirlərinin icrası zamanı istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın nəticələri - sənaye müəssisəsinin strateji texnoloji rəqabət qabiliyyətini şərtləndirən amillər müəyyən edilmiş, rəqəmsal iqtisadi - texnoloji mühitdə sənaye müəssisəsinin modernləşdirilməsi çərçivəsində rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün həll edilməli məsələlər xarakterizə olunmuşdur.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - sənaye müəssisəsinin modernləşdirilməsi çərçivəsində strateji texnoloji rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi üçün rəqəmsal iqtisadi - texnoloji mühitdə atılacaq addımların mahiyyəti və ardıcılığı müəyyən edilmişdir.

Açar sözlər: *rəqəmsallaşma, sənaye, iqtisadi - texnoloji mühit, rəqabət, müəssisə, innovasiya, modernləşdirmə.*

Giriş

Müasir sənaye istehsalının rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsində rəqəmsallaşma amilinin rolu get-gedə artır. Bununla belə, iqtisadi - texnoloji rəqəmsal mühitdə sənaye müəssisəsinin rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi imkanları kifayət qədər araşdırılmışdır. Bu istiqamətdə aparılan tədqiqatlarda məhz rəqəmsal iqtisadi - texnoloji mühitdə sənaye istehsalının rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi məsələlərinin həlli məqsəd kimi qarşıya qoyulmamışdır. Odur ki, sənaye müəssisəsinin strateji texnoloji rəqabət qabiliyyətini şərtləndirən amillərin müəyyən edilməsi, sənaye sahələrinin innovasiyalı rəqəmsal iqtisadi - texnoloji inkişafı mühitində istehsal subyektinin rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi istiqamətlərinin və vasitələrinin müəyyən edilməsi zəruridir.

Rəqəmsal iqtisadi - texnoloji mühitdə sənaye istehsalının rəqabət qabiliyyəti

XXI əsrdə inkişaf etmiş və sürətlə inkişaf edən ölkələrin əksəriyyəti dördüncü sənaye inqilabına, rəqəmsal və ümumilikdə yüksək texnoloji inqilab dövrünə qədəm qoymuşlar. Həmin ölkələr iqtisadi-texnoloji inkişafı rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsinin əsas amilinə çevirməklə, yüksək texnoloji sənaye sahələrində lider mövqelərinə çıxmaqdadırlar. Başqa sözlə, rəqəmsal mühitin üstünlüklərindən, milli sənaye sektorunda informasiya təminatında bərabər imkanlar yaratmaqla, həmin ölkələr fərqli templərlə olsa da yüksək rəqabət qabiliyyətini təmin edirlər.

Müasir, başqa sözlə formalaşmış iqtisadi-texnoloji mühitdə fəaliyyət göstərən sənaye müəssisəsinin rəqabət qabiliyyəti, iqtisadi baxımdan, ilk növbədə artan tələblə və inkişaf edən bazar

münasibətləri ilə bağlıdır. Sonuncu amilin müsbət təsirinin gerçəkləşdirilməsi, hazırda həlledici dərəcədə rəqəmsal mühit imkanlarından istifadə vəziyyəti ilə şərtlənir. Əlbəttə, konkret müəssisənin rəqabət qabiliyyətinin nisbi səviyyəsi, yəni eyni profilli digər müəssisələrə nisbətən rəqabət üstünlüyü, burada fəaliyyətin təşkili, texniki və texnoloji təminatı vəziyyətindən və həyata keçirilməsindən asılıdır.

Sənaye sahələrinin dayanıqlı inkişafı texnoloji innovasiyaların yaradılması, yayılması və mənimlənməsinin tempi və miqyası ilə əhəmiyyətli dərəcədə əlaqədardır. Texnoloji inkişafın rəqabət qabiliyyətinə təsirinin reallaşdırılmasında rəqəmsal texnologiyaların rolu artmaqda, onların fəaliyyət arealı genişlənməkdədir. Bu prosesin əsas xarakteristikaları, xüsusilə innovasiyalı inkişafın prioritetliyi şəraitində rəqəmsal iqtisadi - texnoloji mühitdə sənaye istehsalının rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi tempini, demək olar ki, müəyyən edir. Təbii ki, bu halda əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsi və məhsul (xidmət) vahidinin maya dəyərinin aşağı salınması, rəqabət qabiliyyətinin və nəticə etibarlı ilə həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi strateji istiqamətlər hesab olunur. Bu baxımdan, aşağıdakı mənbədə qeyd olunan fikir diqqətəlayiq olmaqla, son tədqiqatlarda kifayət qədər tez-tez rast gəlinən mövqedir.

"Rəqəmsal texnologiyalar məhsuldarlıq, iş yerlərinin yaradılması və nəticə etibarlı ilə həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi baxımından böyük fayda gətirə bilər. Eyni zamanda, istehlakçılar innovasiyalı və daha ucuz məhsullara sahib ola biləcəklər. Bununla belə, rəqəmsallaşmanın bütün şirkətlərə və vətəndaşlara fayda gətirməsi üçün innovasiyaları təşviq edən, yayan və insanların texnologiyadan faydalanmasına kömək edən sağlam bir rəqabət mühitinə ehtiyac vardır" [1].

Rəqəmsal mühitdə rəqabət qabiliyyətinin formalaşmasında struktur yanaşması imkanları daha da aktuallaşdırır. Məsələ ondadır ki, sənaye müəssisəsi xərcləri azaltmaq və məhsul buraxılışını artırmaq məqsədilə elmi-texniki tərəqqidən və ya struktur maneərlərindən faydalanma yolunun seçilməsində sərbəstdir. Bu baxımdan, aşağıdakı mövqə, müəyyən qeyd-şərtlərlə maraqlıdır. "Ancaq müəssisə sahibi üçün, ciddi şəkildə desək, xərclərin minimuma endirilməsi və məhsulun maksimumlaşdırılmasının hansı yolla əldə edilməsinin ciddi fərqi yoxdur. Bu həm elmi - texnoloji tərəqqinin nəticəsi olan mühəndislik həlləri, həm də struktur maneərləri ola bilər" [2, s. 158].

Əlbəttə, unutmamaq olmur ki, texnoloji innovasiyalar hesabına sənaye müəssisəsinin rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi böyük vəsaitlər tələb edir. Struktur yanaşması daha az xərc tələb etdiyindən, rəqəmsallaşmanın açdığı imkanlar hesabına onun həyata keçirilməsi istehsal subyekti sahibi üçün daha cəlbəedici ola bilər. Digər tərəfdən sənaye sahələrində rəqəmsallaşmaya qədər və sonrakı fəaliyyət sxemləri arasında qeyri-aşkar rəqabəti nəzərə alan funksional yanaşma məsələləri də məhz rəqəmsal mühitin üstünlükləri şəraitində sonuncunun xeyrinə həll oluna bilər.

Qloballaşmanın ziddiyyətli iqtisadi reallıqları, daha doğrusu, vahid iqtisadi məkanda inteqrasiya proseslərini məhdudlaşdıran səbəblər, sənaye sahələrində texnoloji sıçrayışı təmin etmək daxili potensialın fəallaşdırılması məsələsini gündəlikdə saxlayır. Həmin məsələnin həlli isə, məhz rəqəmsal texnologiyaların geniş və yaradıcı tətbiqini tələb edir.

Sənayedə texnoloji rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi ölkənin elmi və texnoloji inkişafında prioritet hesab edilən istiqamətlərdə qüvvələrin səfərbər edilməsini tələb edir. Müvafiq addımların atılması milli sənayenin bazarın yüksək texnoloji sektorunda dayanıqlı mövqə tutması onun innovasiyalı modernləşdirilməsi sayəsində mümkündür. Başqa sözlə, ümumi daxili məhsulda yüksək texnoloji və elmtutumlu sənaye məhsulunun xüsusi çəkisini artırmaq üçün sənaye müəssisələrinin strateji texnoloji rəqabət qabiliyyəti təmin edilməlidir.

Rəqəmsallaşma proseslərinin intensivləşdiyi hazırkı dövrdə sənayenin rəqabət qabiliyyətinin təmin edilməsi və yüksəldilməsinin bütün imkanlarının gerçəkləşdirilməsi gündəlikdədir. Rəqəmsal texnologiyalardan istifadə arealının genişlənməsi şəraitində sənayedə iqtisadi - texnoloji inkişafın tempi və proporsiyaları məhsul və proses innovasiyalarının rəqabət qabiliyyətinin dinamikasına bilavasitə təsir edir. Bu təsirin nəticəsi olaraq sənayenin bir çox sahələrində ciddi struktur transformasiyaları baş verir. Haqqında danışılan transformasiyalar rəqabətqabiliyyətli yeniliyi təmin etmək üçün hökumətin strateji təşəbbüslərində ifadə olunan texnoloji sıçrayışı təmin etməyə

yönəlmişdir. Habelə, iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi istiqamətində atılan addımlar sənaye istehsalı subyektlərinin texnoloji rəqabət qabiliyyətinin strateji idarə edilməsi məsələlərini aktuallaşdırır. Strateji planlaşdırma və idarəetmə mexanizmini rəqəmsal mühitdə az bir zamanda yeni keyfiyyət səviyyəsinə qaldırmaq mümkündür.

Sənaye müəssisəsinin strateji texnoloji rəqabət qabiliyyəti dedikdə, ilkin yanaşmada müəssisənin faktiki və potensial inkişaf səviyyələrinin yaxınlaşması prosesinin ümumi xarakteristikası nəzərdə tutulur. Bu halda istifadə olunmamış daxili və xarici mənbələrin strateji perspektivdə istifadəsinin optimallaşdırılması üçün yeni konseptual yanaşmaların, o cümlədən rəqəmsal texnologiyaların fəal tətbiqi həlledici əhəmiyyət kəsb edir. Sənayedə texnoloji inkişaf tempinin yüksəldilməsi məqsədilə potensial mənbələrə əsaslandırılmış münasibət, onların fərqli cəhətlərini, özünə-məxsusluqlarını kəmiyyətə qiymətləndirməyi tələb edir ki, bu da rəqəmsal platformaların formalaşması və inkişafı şəraitində mümkündür.

Aşağıdakı mənbədə göstəriləndiyi kimi qısa bir zaman ərzində “rəqəmsal platformalar bir sıra sahələrə daxil olmuş və rəqabətin şərtlərini dəyişdirmişdir. Əsas dəyişiklik yalnız xidmətlər istehlak etməyən, həm də yeni xidmətlər vasitəsilə dəyərin yaradılmasına töhfə verən platforma istifadəçilərinin rolunda baş vermişdir... Platforma iqtisadi səmərəliliyə yönəldildikdə, ciddi nəzarətin həyata keçirilməsi və platforma istifadəçiləri arasında rəqabətin stimullaşdırılması tövsiyə olunur. Platforma xidmətlərin şaxələndirilməsinə yönəldildikdə isə, sərbəst idarəetməyə üstünlük verilir və platforma istifadəçiləri arasında əməkdaşlıq asanlaşır” [3].

XXI əsrin iqtisadi reallıqları rəqəmsal mühitin texnoloji problemlərinin rəqəmsal aspektini xüsusilə aktuallaşdırmış, həmin problemlərin sənayenin rəqabət qabiliyyətinə təsirini əyaniləşdirmişdir. Digər tərəfdən Covid 19 pandemiyasının istehsal fəallığına təsirinin azaldılması üçün rəqəmsal texnologiyaların intensiv tətbiqi və tətbiqin arealının az müddətdə genişlənməsi baş vermişdir. Bu şəraitdə rəqəmsal platformaların informasiya təhlükəsizliyi aspekti xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Kompleks yanaşmaları, sözün həqiqi mənasında reallaşdırmağa imkan verən iqtisadi - texnoloji mühitdə sənaye istehsalının rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi baxımından informasiya təhlükəsizliyi məsələləri daha da aktuallaşmışdır.

Sənaye potensialının ölkədaxili regional xarakteristikalarının rəqəmsal texnologiyalar hesabına fəallaşdırılması prosesində sənaye siyasəti prioritetlərinin reallaşdırılması nəticə etbarı ilə aşağıdakılara xidmət etməlidir:

- sahənin texnoloji inkişafının strateji planlaşdırılması üçün yeni yanaşmaların əsaslandırılması və həyata keçirilməsi;

- sənaye sahələrinin davamlı rəqabət üstünlüklərini təmin edən uzunmüddətli iqtisadi artım trendlərini şərtləndirən amillərin təsirinin rəqəmsal mühit imkanlarından istifadə etməklə kəmiyyətə səciyyələndirilməsi;

- çevik rəqəmsal platformaların yaradılması (mənimsənilməsi);

- sənaye fəaliyyətinin bütün iştirakçıları üçün vahid rəqəmsal mühitin yaradılması;

- platformaların vahid verilənlər bazasına və koordinasiya mexanizmlərinə qoşulması.

Milli sənaye sektorunda rəqəmsal platformalardan istifadə ölkələr, ölkədaxili regionlar və sahələrarası innovasiyalı inkişaf tempindəki bərabərsizliyi aradan qaldırmağa yönəldilir. Belə ki, sənayenin ölkədaxili tarazlı regional inkişafı iqtisadi-texnoloji inkişaf imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirir. Həmin imkanlar qismində yeni şəbəkə resurslarına əsaslanan bulud texnologiyaları, böyük verilənlərdən istifadə xüsusi qeyd edilməlidir. Konseptual baxımdan qərar qəbulunun yeni paradımlarının təşəkkülü, rəqəmsal alqoritmlərin, robotlaşdırma texnologiyalarının optimal arealda tətbiqi də iqtisadi-texnoloji inkişaf imkanlarını genişləndirir. Müvafiq mənbələrdə iqtisadi-texnoloji inkişaf konsepsiyası məhsulların və istehsalın müqayisəli səmərəliliyinin və rəqabət qabiliyyətinin kəmiyyətə müəyyən edilmiş səviyyəsinə (standartına) nail olmasını təmin edəcək müxtəlif parametrlərinin seçiminin əsaslandırılmasını nəzərdə tutur. Bu halda sosiallıq və sistemlilik prinsipləri önə çəkilir [4]. İqtisadi-texnoloji inkişafın sosial aspektinin önə çəkilməsi, nəticə etbarı ilə onun davamlı olmasının mühüm şərti kimi qəbul edilməlidir.

Aydındır ki, sənayenin bu və ya digər sahəsində məhsulların və istehsalın müqayisəli səmərəliliyinin və rəqabət qabiliyyətinin kəmiyyətə qiymətləndirilməsi, hazırda rəqəmsal texnologiyalar tətbiq etmədən, demək olar ki, mümkün deyildir.

Rəqəmsal mühitdə innovasiyalı sənaye istehsalının rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi

Innovasiyalı sənaye istehsalının rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi istiqamətləri müəyyən edilərkən, artıq qeyd olunduğu kimi rəqəmsal iqtisadi - texnoloji mühitin özünəməxsusluğu nəzərə alınmalıdır. Konkret halda, bu mühitdə məhz qabaqcıl hesab edilən təcrübəyə münasibət dəqiqləşdirilməlidir. Yəni, müəyyən istisnalarla ya təqibedici inkişaf, ya da qabaqlayıcı inkişaf strategiyası seçilməlidir. Aşağıdakı mənbədə göstəriləyi kimi texnoloji inkişafın strateji alternativləri qismində birinci yol "ənənəvi - artıq mövcud olan elmi və texnoloji yeniliklərin axtarışı, uyğunlaşdırılması və əsasən direktiv mexanizmi ilə istehsala tətbiqi yolu ilə inkişafdır. Müasir şəraitdə ikinci ən məqbul yol, bazar mexanizmləri əsasında sahənin innovativ inkişafının çoxsaylı texnoloji prioritetləri nəzərə alınaraq, qabaqlayıcı strateji texnologiya əsasında texnoloji yenilənmə, keyfiyyətə yeni sənaye sahələrinin yaradılmasıdır" [5, s. 1545]. Sonuncu, əlbəttə, daha cəlbədicə və iqtisadi artıma daha güclü təkan verən yanaşmadır. Bununla belə, məlum olduğu kimi qabaqlayıcı inkişaf strategiyasının həyata keçirilməsi daha çətin və mürəkkəb prosesdir.

Rəqəmsal iqtisadi - texnoloji mühitdə sənaye istehsalının rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi istiqamətlərindən biri kimi rəqəmsal texnologiyalar sahəsində innovasiyaların mənimsənilməsidir. Bu məqsədlə, texnoloji platformaların innovasiya üstünlüklərinin reallaşdırılması üçün intellektual kapitalın formalaşması və istifadəsinin sahə və ərazi xüsusiyyətləri nəzərə alınmalı, ehtiyatlardan optimal istifadə alqoritmləri seçilməlidir. Həmin alqoritmlər, təbii ki, elmi və iqtisadi-texnoloji inkişafda rəqəmsal mühit imkanlarının gerçəkləşdirilməsi addımlarını da ehtiva etməlidir. Ümumiyyətlə, sənayenin innovasiyalı rəqəmsal iqtisadi - texnoloji inkişafı mühitində istehsal subyektinin rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi üçün aşağıdakı mərhələlərin reallaşdırılması tövsiyə oluna bilər:

- sahənin inkişafının innovasiya, resurs və istehsal potensialının təhlili, iqtisadi- texnoloji prioritetlərin müəyyənəşdirilməsi;

- prioritetlərinin razılaşdırılması və təsdiqlənməsi;

- innovasiyalı inkişaf iştirakçılarının qarşılıqlı fəaliyyət arealının müəyyən edilməsi;

- optimal klaster strukturlarının formalaşdırılması;

- sahənin innovasiyalı inkişafı üçün adekvat təşkilati təminatın yaradılması;

- bacarıqların inkişaf etdirilməsi;

- innovasiya üstünlüklərinin reallaşdırılması baxımından rəqəmsal texnoloji platformaların təkmilləşdirilməsi;

- rəqəmsal innovasiya üstünlüklərinin reallaşdırılması üzrə fəaliyyətin davamlılığının təmin edilməsi imkanlarının aşkar edilməsi üçün sənaye sahəsinin iqtisadi-texnoloji inkişafının nəticələrinin qiymətləndirilməsi.

Azərbaycanda sənayenin inkişafı siyasəti, hazırda, əsasən texnoloji modernləşdirmə və idxalı əvəzetmə istiqamətinə yönəlmişdir. Ölkə sənayesinin elmi və texnoloji inkişaf strategiyası XXI əsrin çağırışlarına operativ və səmərəli cavab vermə qabiliyyətinin təmin olunmasını nəzərdə tutur. Haqqında danışılan strategiya həm texnologiyaların (o cümlədən rəqəmsal texnologiyaların) idxalını, həm də dünya elminə və yüksək texnologiyalara inteqrasiya edilmiş, konkret istiqamətdə liderlik və dayanıqlı milli innovasiya sisteminin qurulmasını prioritet istiqamət kimi önə çəkir.

Rəqəmsal iqtisadi - texnoloji mühitdə sənaye istehsalının rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi üçün, ilk növbədə texnoloji inkişaf ehtiyatları qiymətləndirilməli və səfərbər edilməlidir. Bu məqsədlə proqramlı və mərhələli yanaşmanın tətbiqi tövsiyə olunur. Rəqəmsal mühitdə iqtisadi-texnoloji sənaye istehsalı subyektinin istehsalın texniki-texnoloji səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün hələ də istifadə olunmayan ehtiyatları, texniki və texnoloji bazanın potensial səviyyəsini, gəlirlərinin gözlənilən artımını ehtiva edən strateji texnoloji rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi, əslində dayanıqlıq tələblərinə uyğun inkişafı nəzərdə tutur.

Rəqəmsal iqtisadi - texnoloji mühitdə sənaye müəssisəsinin modernləşdirilməsi çərçivəsində strateji texnoloji rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün, ilk növbədə aşağıdakı məsələlər həll edilməlidir:

- istehsalda yeni, o cümlədən rəqəmsal texnologiyaların mənimsənilməsinə nəzərdə tutan fəaliyyətin təşkili;
- elmi tədqiqatların və eksperimental işləmələrin səviyyəsinin rəqəmsallaşma hesabına yüksəldilməsi;
- istehsal olunan məhsulların keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması;
- kadrların funksional fəaliyyətinin motivasiyasının gücləndirilməsi;
- motivasiyanın gücləndirilməsinin səmərəliliyini artıran nəzarətin yenidən təşkilində rəqəmsal mühitin üstünlüklərindən istifadə edilməsi və s.

Rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi sayəsində sənayedə strateji texnoloji rəqabət qabiliyyətinin artırılması məqsədilə aşağıdakı məsələlərin həllinin sürətləndirilməsi təklif olunur:

- əsas və köməkçi istehsal proseslərinin resursqoruyuculuq meyarları üzrə təkmilləşdirilməsi;
- istehsal hazırlıq və bilavasitə istehsal dövrünün qısaldılması;
- iqtisadi-texnoloji innovasiyaların mənimsənilməsi üzrə ayrı-ayrı mərhələlərdə insan resurslarına olan tələbatda təshihlərin aparılması;
- iqtisadi və texnoloji meyarlar üzrə optimal qərarların qəbulu;
- infrastruktura yeni tələblər üzrə proqnozların etibarlılığının yüksəldilməsi;
- texnoloji innovasiyaların davamlı surətdə mənimsənilməsi şəraitində inteqrasiya proseslərinin optimallaşdırılması. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, texnoloji innovasiyaların mənimsənilməsində inteqrasiya proseslərinin optimallaşdırılması zamanı, əsas meyarlar qismində fəaliyyətin ahəngdarlığı, iqtisadi-texnoloji inkişafın dayanıqlığı kimi meyarlar diqqət mərkəzində olmalıdır. Məlum olduğu kimi qeyd olunan meyarlara uyğun fəaliyyət sənaye müəssisəsinin bazarın müvafiq sektorunda tutduğu mövqeni saxlamağa xidmət edir.

Rəqəmsal mühitdə müəssisənin rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi üçün yeni texnologiyaların tətbiqi istiqamətləri

Rəqəmsal mühitdə sənaye müəssisəsinin strateji texnoloji rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi üçün aşağıdakı yeni texnologiyaların tətbiqi imkanları genişlənilir:

- əsas və köməkçi istehsal proseslərinin yeni texnologiyaları;
- məhsul innovasiyalarının tələblərinə uyğun yeni texnologiyalar;
- təşkilati idarəetmə üzrə yeni texnologiyalar;
- istehsal-kommersiya əlaqələrinin reallaşdırılması üzrə texnoloji innovasiyalar.

Sənaye sahələrində rəqəmsal iqtisadi - texnoloji mühitdə istehsal subyektinin rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi imkanlarının detallaşdırılması baxımından aşağıdakıları qeyd etməyi məqsədəuyğun hesab edirik. İlk növbədə, mövcud istehsal güclərinin yüklənməsi vəziyyəti və onun perspektivləri barədə fəaliyyət iştirakçıları arasında informasiya bərabərsizliyinin aradan qaldırılması zəruriliyi qeyd edilməlidir. Bu halda, istehsalın texnoloji xarakteristikaları ilə yanaşı, təbii ki, iqtisadi məqsədəuyğunluq parametrləri də əhatə olunmalıdır. Əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsi baxımından istifadə ediləcək ehtiyatların iqtisadi-texnoloji təhlili aparılmalı, istehsalın texniki sistemlərinin təkmilləşdirilməsi, habelə istehsal olunan məhsulların maya dəyərini aşağı salınması imkanları qiymətləndirilməlidir. Rəqəmsal infrastrukturun innovasiyalı inkişafı ehtiyacları müəyyən edilməli, sənayedə istehsal və idarəetmə texnologiyalarının verilənlər bazaları inteqrasiya olunmalıdır.

Rəqəmsal mühitdə iqtisadi-texnoloji meyarlar baxımından mütərəqqi istehsal proseslərinin təminatının optimallaşdırılması imkanları genişlənilir. Bu baxımdan, nəzarət və ölçmə üsulları və vasitələri innovasiyalı modernləşdirilməli, müvafiq texniki potensialdan daha səmərəli istifadə edilməlidir. Bu baxımdan, rəqəmsal mühitdə nəzarət və ölçmə işlərinin daha dəqiq və operativ aparılması üçün real imkanlar yaranır.

Maşın və mexanizmlərin, alətlərin və cihazların diaqnostikası, aşkar edilən nasazlıqların ara-

dan qaldırılması proseslərinin rəqəmsallaşdırılması, texnoloji xətlərin - əşyaların internetin imkanlarından istifadə etməklə real vaxt rejimində qarşılıqlı əlaqələndirilməsi sənayedə istehsal subyektlərinin rəqabət qabiliyyətini artırır. Haqqında danışılan fəaliyyətlərə hazırlıq prosesində də rəqəmsal iqtisadi-texnoloji mühitin üstünlükləri reallaşdırılmalıdır. Belə ki, böyük verilənlər, bulud və digər rəqəmsal texnologiyalar sayəsində istehsal-texniki obyektlərin kəmiyyət və keyfiyyət parametrlərini şərtləndirən bütün amillərin təsirini nəzərə almaq imkanı yaranır.

Müasir dövrdə rəqəmsal mühitdə müəssisənin rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi üçün yeni texnologiyaların tətbiqi istiqamətləri qismində dayanıqlı inkişaf meyarlarına cavab verən istiqamətlər, artıq qeyd olunduğu kimi diqqət mərkəzində olmalıdır. Belə yanaşma “yaşıl iqtisadiyyat” tələblərini nəzərə almaqla, iqtisadi-ekoloji səmərəliliyin yüksəldilməsinə xidmət edir.

Sənayedə istehsal fəaliyyətinin ahəngdarlığı, artıq qeyd edildiyi kimi onun rəqabət qabiliyyətini şərtləndirən mühüm amildir. Rəqəmsal mühitdə texnoloji proseslərin ritmikliyi, istehsal fəaliyyətinin xammal və yarımfabrikatların emalında fasilələrin aradan qaldırılması ümumistehsal xərclərini azaltmaqla məhsulun maya dəyərini əhəmiyyətli dərəcədə aşağı sala bilər. Digər tərəfdən innovasiyalı istehsal proseslərinin texnoloji təkmilləşdirmələr hesabına davamlılığının təmin edilməsi, təchizat və hazır məhsulun satışı üzrə əməliyyatlara məsrəflərin, məhz əlaqələrin rəqəmsallaşması sayəsində azaldılması üçün real imkanlar vardır.

Rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi sayəsində sənaye istehsalının rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi imkanları və onların reallaşdırılması barədə yuxarıda deyilənlərə əlavə olaraq onu da qeyd edək ki:

- elmtutumlu sahələrdə haqqında danışılan texnologiyalar daha böyük imkanlar yaradır və onların reallaşdırılmasında elmi innovasiyaların artan rolu təmin edilməlidir;
- idxalı əvəzləyən sənaye sahələrində rəqəmsal texnologiyalardan daha fəal və geniş istifadə məqsədəuyğundur;
- ixrac yönümlü sənaye istehsalının rəqabət qabiliyyətinin təmin edilməsində qabaqlayıcı texnoloji inkişafa üstünlük verilməlidir.

Nəticə

Sənayenin innovasiyalı rəqəmsal iqtisadi - texnoloji inkişafı mühitində istehsal subyektinin rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi üçün sahənin inkişafının innovasiya, resurs və istehsal potensialının təhlili, iqtisadi- texnoloji prioritetləri müəyyənləşdirilməli, innovasiyalı inkişaf iştirakçılarının qarşılıqlı fəaliyyət arealı müəyyən edilməli, optimal klaster strukturları formalaşdırılmalı, sahənin innovasiyalı inkişafı üçün adekvat təşkilati təminat yaradılmalı, innovasiya üstünlüklərini reallaşdırmaq üçün rəqəmsal texnoloji platformalar təkmilləşdirilməlidir. Rəqəmsal iqtisadi - texnoloji mühitdə sənaye müəssisəsinin rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün istehsalda rəqəmsal texnologiyaların mənimsənilməsinə nəzərdə tutan fəaliyyət təşkil edilməli, elmi tədqiqatların səviyyəsi rəqəmsallaşma hesabına yüksəldilməli, kadrların funksional fəaliyyətinin motivasiyası gücləndirilməlidir. Elmtutumlu sahələrdə rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi imkanlarının reallaşdırılmasında elmi innovasiyaların artan rolu təmin edilməli, idxalı əvəzləyən sənaye sahələrində rəqəmsal texnologiyalardan daha fəal və geniş istifadə edilməli, ixrac yönümlü sənaye istehsalının rəqabət qabiliyyətinin təmin edilməsində qabaqlayıcı texnoloji inkişafa üstünlük verilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Laurence Boone, Competition in the digital age. MAY 31, 2019// <https://oecdoscope.blog/2019/05/31/competition-in-the-digital-age>
2. Денисов И.В. Теория экономико-технологического развития фирм. Москва, Изд-во “Гриф и К”, 2008. 245 с.
3. Digitization and the New Dimensions of Competition: The Case of Digital Platforms in the Sharing Economy. January 2017. Conference: 33rd Colloquium of the European Group of Organization Studies (EGOS). Ioanna D. Constantiou, Attila Marton, Virpi Kristiina Tuunainen // <https://www.researchgate.net/publication/322641852>

4. Кочетов В.В. Основы теории экономико-технологического развития производства//<https://www.doccity.com/ru/1494544>
5. Сумина Е.В., Зябликов Д.В. Технологические приоритеты стратегического развития региона в условиях цифровой индустриализации // Вопросы инновационной экономики. 2020. Том 10. № 3, с.1535-1554// doi: 10.18334/vines.10.3.110663

*Эльвин Вугар оглу Ализаде
диссертант кафедре “Экономика и историка”
Азербайджанского Технического Университета.
электронная почта: elvin.alizade@hotmail.com.*

Направления повышения конкурентоспособности промышленного производства в цифровой экономико-технологической среде

Резюме

Наблюдается возрастающая роль цифровизации в повышении конкурентоспособности современного промышленного производства. Проблемы инновационного цифрового экономического и технологического развития особенно актуальны с точки зрения повышения конкурентоспособности промышленного производства.

Цель исследования - выявление возможностей повышения конкурентоспособности и эффективности промышленных предприятий в экономико-технологической цифровой среде и определение направлений их реализации.

Методология исследования - в исследовательской работе в основном использовались методы наблюдения, анализа и синтеза, научной абстракции и логического обобщения.

Значимость применения исследования - полученные результаты могут быть использованы при реализации мероприятий по повышению конкурентоспособности производственного объекта в условиях инновационного цифрового экономического и технологического развития производств.

Результаты исследования - выявлены факторы, определяющие стратегическую технологическую конкурентоспособность промышленного предприятия, охарактеризованы вопросы, которые необходимо решить для повышения конкурентоспособности промышленного предприятия в цифровой экономико-технологической среде.

Оригинальность и научная новизна исследования - определены суть и последовательность шагов, которые необходимо предпринять в цифровой экономико-технологической среде для повышения стратегической технологической конкурентоспособности при модернизации промышленного предприятия.

Ключевые слова: *цифровизация, промышленность, экономическая и технологическая среда, конкуренция, предприятие, инновации, модернизация.*

*Elvin Vugar Alizade
Dissertation of “Economics and Statistics” department
of Azerbaijan Technical University
e-mail: elvin.alizade@hotmail.com*

Directions for increasing the competitiveness of industrial production in the digital economic and technological environment

Summary

There is an increasing role of digitalization in increasing the competitiveness of modern industrial production. The problems of innovative digital economic and technological development are

especially relevant from the point of view of increasing the competitiveness of industrial production.

The purpose of the study is to identify opportunities for increasing the competitiveness and efficiency of industrial enterprises in the economic and technological digital environment and to determine the directions for their implementation.

Research methodology - in research work, the methods of observation, analysis and synthesis, scientific abstraction and logical generalization were mainly used.

The significance of the research application - the results obtained can be used in the implementation of measures to increase the competitiveness of a production facility in the context of innovative digital economic and technological development of industries.

The results of the study - the factors that determine the strategic technological competitiveness of an industrial enterprise are identified, the issues that need to be resolved to improve the competitiveness of an industrial enterprise in the digital economic and technological environment are characterized.

Originality and scientific novelty of the research - the essence and sequence of steps that need to be taken in the digital economic and technological environment to increase strategic technological competitiveness during the modernization of an industrial enterprise have been determined.

Key words: *digitalization, industry, economic and technological environment, competition, enterprise, innovation, modernization.*